

Kortársunk, Hume*

Modernizáltam magam, midőn a Hume háromszázadik születésnapjáról megemlékező konferenciákat vettem számba: az internet 20 másodperc alatt 6500 találatról értesített. Vidámságra okot adó adat, amennyiben egyik kedvenc filozófusom aktualitását akarnám igazolni, de elkedvetlenítő, ha arra gondolok, hogy mennyi időmbe telne akár csak egy „gyorsnézetet” vetni valamennyi címre. Úgy döntöttem, hogy nagyobb tematikus blokkok alapján próbálok tájékozódni, meg aszerint, hogy a mi konferenciánk mennyire reprezentálta a legnépszerűbb konferenciakiírásokat, s örömmel közölhetem, hogy „bízvást bent vagyunk a fősodorban” (s hogy ne legyek ünneprontó, csak zárójelben idézem, hogy „veszhet közülünk akár nem egy”).

Nem tudom, hogy a gazdasági válságnak köszönhető-e, de elsőként a gazdaság-filozófiai tematikájú kollokviumok jelentek meg: tudjuk, hogy Hayek akadémiai székfoglaló előadását követően, melyben Hume Mandeville és Burke között a „Master Minds” kitüntetett helyén szerepelt, Hume-ot illik komolyan veendő gazdasági szakíróként számon tartani. Madarász Aladár előadása: *Hume és Smith pénzülméletéről*, kapcsolatuk az 1772-es bankválsággal és az államadóság problémájával néha élénk derűtséget váltott ki a hallgatóságból – nem mintha a téma olyan vicces volna, a komikus csupán a két és fél évszázados fordulatok visszaköszönése volt.

Változatlan slágertéma az *is-ought*, a *van-ról a legyen-re* való átmenet problematikája természetesen több nemzetközi konferencia központi kérdése. Bizonnyítandó, hogy „egy nemzetnél sem vagyunk alávalóbbak”, nálunk is többen tárgyalták a hume-i morálfilozófia egyik legérdekesebb passzusát. Molnár Gábor *Felfüggeszthető-e „Hume guillotine-ja?”* című előadása Husserl 1908 és 1924 között tartott etikai előadásainak elemzésével vizsgálja a van–legyen dichotómiát. Pogonyi Szabolcs provokatív című előadása – *Hume nyaktilója és a mágneses rezonan-*

* Bevezető írásunk beszámoló az ELTE–MTA Nyelvfilozófiai Kutatócsoport és az ELTE BTK Filozófia Intézete rendezésében 2011. szeptember 29–30-án megrendezett, *David Hume századai* című konferenciáról a világszerte lezajlott, hasonló témájú évfordulós rendezvények tükrében. Lapszámunk a konferencia szervezői és a szerkesztőség közötti együttműködés keretében válogatott tematikus összeállítást közöl az előadások tanulmányá szerkesztett szövegéből. (A szerkesztőség.)

cia-vizsgálat – a tények és értékek merev szétválasztása ellen érvel. Ahogyan az absztraktban fogalmaz: „Egyfelől a leírások sohasem pusztán objektív ténymegállapítások, hanem értékelő vonatkozásokkal terheltek. Másfelől a szükségszerűen nem objektív leírás orientálja a vele kapcsolatos intuitív erkölcsi ítéletet.”

Hume szenvedélyelmélete is központi témája volt a világ konferenciáinak. Boros Gábor kutatásai ebbe a nemzetközi trendbe kapcsolódnak, előadásának konklúziója, hogy „Montaigne és Hume keresztezi a matematikai-mechanikai észrendszer akarásának korszakát”, melyet a szerző „a filozófia hosszú 17. századának” nevezett el. Orthmayr Imre *Spinoza és Hume az érzelmek rendszeréről* szóló előadása azt bizonyítja, hogy az etikai racionalizmus képviselője és annak emotivista kritikusa rendszertanilag rokon érzelmelméletet dolgoz ki.

Talán a skót nemzeti öntudatra ébredés újabb reneszánszának köszönhető, hogy Edinburgh magasságában a történetíró Hume – sőt általánosabban: a 18. századi skót történetírás – kiemelkedő helyet foglal el a konferenciátémák között. Mi is egy kiváló előadással iratkoztunk fel a történetírás története sorozathoz; Kontler László *Hume mint történész: a felvilágosult narratíva és az ember tudománya* című előadása azt mutatja be, hogy „Hume a kora modern brit társadalom politikai identitásának formálásához úttörő módon igyekezett egy realista és felelősségteljes történeti elbeszélés segítségét felkínálni”.

Nyirkos Tamás *Hume és a francia ellenforradalom* című előadása azt a paradoxont járja körül, hogy míg a szkeptikus Hume az enciklopédisták kedvence volt, a történetírót a királypártiak forgatták előszeretettel (a legenda szerint a kivégzése előtti éjszakán maga XVI. Lajos is). Az előadó még ambiciózusabb célt tűzött ki: annak vizsgálatát, hogy létezik „olyan empatikus értelmezés, amely a vallási hatalom kérdésében kapcsolódási pontokat talál a francia ellenforradalom és Hume között”. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a háromszázadik évforduló konferenciái között kimagasló a „French connection”, a francia kapcsolat témájával foglalkozó, francia nyelvű kollokviumok száma.)

Érdekes módon Hume vallásfilozófiája – ami az ezredfordulón slágertémának számított – most mintha kevésbé izgatná a filozófusok nemzetközi mezőnyét: csak az olaszok rendeztek élvonalbeli konferenciát *A természetes vallásról való párbeszéd* témájában. A mi konferenciánkon Szalai Miklós *Swinburne: The Existence of God* című műve kapcsán Hume kritikájának kritikusait mutatta be, Veres Máté előadása pedig *A természetes vallás* és *A vallás természettörténete* című művek összehasonlító kísérlete volt a vallás „észbeli megalapozása” és „az emberi természetben való eredete” közti distinkció alapján.

A 20. század szinte egyeduralkodó analitikus recepciójához képest szerényebb a háromszázadik évforduló hasonszellemű megemlékezése, igaz, a *European Society for Analytic Philosophy* svédországi konferenciája parádés szereposztást vontat fel *Cognitive Science and David Hume's Science of the Mind* címmel. A mi konferenciánkról Forrai Gábor: *Kormányoznak-e a törvények*, Huoranszki Ferenc: *Regularitás és naturalizmus*, Laki János: *Valóban a baconi kísérleti filozófiát terjeszti ki*

Hume a morálfilozófiára? című előadásával méltán szerepelhetett volna az analitikus filozófia eme nemzetközi seregszemlájén, ahogy a fiatal kutatók túlnyomó többsége is, akik ezen Hume-ihlette filozófiai irányzat szellemében választottak témát. (Mint minden hasonló konferencián, itt is komoly dilemmát okozhatott az érdeklődő hallgatónak a párhuzamos szekciók közötti választás. Sokszor meg-esik, hogy egy ígéretes című előadás csalódást okoz, míg egy semmitmondónak tűnő cím mögött igazi szellemi izgalom rejlik, amiről lemaradhatunk.)

Az esztétikai tematika változatlanul hódít a nyugati világban, kiváltképp Hannah Arendt Kant *Az ítélőerő kritikájának* politikafilozófiai interpretációját követően, a két filozófiai diszciplína összekapcsolásának formájában. Ezt célozta Horkay Hörcher Ferenc előadása *Hume és az ízlésetika paradigmája* címmel: „az előadás arra kérdez rá [...] hogy Hume-nál a kifinomult ízlés hogyan tud hozzájárulni a politikai szabadság rendszerének fenntartásához”.

A szorosan vett politikai filozófia a nemzetközi mezőnyben kissé háttérbe szorult 1989–1990 eufóriájához képest, amikor mindenki – liberális és konzervatív, zöld és rózsaszín – a maga portékáját kínálta a frissen felszabadult közép- és kelet-európai népek számára. Az esszéik elemzése változatlanul népszerű, de inkább stílusos, mint tartalmi szempontból. A jogfilozófia viszont viszi a prímet – csak nem a fent említett térség jogállamiság terén „elért” deficitje okán? –, a „natural jurisprudence” problémája, az organikusan alakuló társiasság témája és a mesterséges igazságosság öröközldje több konferencián is a kérdések kérdése volt. Nálunk Kiss Éva *Az igazságosság erényének két olvasata* és Ludassy Mária *Az igazságosság mesterséges mivoltának jelentése Hume szerint* című előadásai járják körül e témát. Én azt szerettem volna bebizonyítani, hogy Hume számára épp az a jogállamiság biztosítéka, hogy a bíróságon „jogszolgáltatás, és nem igazságszolgáltatás” folyik, azaz az eljárásbeli korrektség fontosabb, mint a szubjektív igazságérzet kielégítése.

Ami viszont biztosan hiánycikk a nyugati Hume-konferenciák látogatója számára, az Mester Béla előadásának témája: *David Hume a magyar Kant-vitában*.

Bár Nyugaton kiemelt érdeklődés övezi a témát, az ottani konferencia-előadások között mégsem találkoztam Szántó Vera *David Hume ökológiája* című előadásához hasonlatos megközelítéssel. Fiatal kollégánk amellet érvel, hogy „Hume filozófiájának bizonyos ismeretelméleti és etikai vonatkozásai olyan tanulságokkal szolgálnak, melyek az ökológia történetét végigkísérő makacs problémák megoldásában mind a mai napig relevánsak és megfontolandónak tekinthetők”.

Benyomásaim és a Hume-irodalom némi ismerete alapján állíthatom, hogy a háromszázadik évfordulóra rendezett konferenciánk csak egzotikus nyelvünk miatt nem szerepel a nemzetközi mezőnyben, az eszmék világpiacára csak angolul tudunk betörni. De a magyar közönséget sem árt megismertetni egy olyan ritka filozófussal, akinek mottója az volt, hogy: „*be a philosopher, but admits all your philosophy, be still a man!*”

Ludassy Mária

A fentebb részletezett gazdag termésből szerkesztőségünknek mindössze négyet volt módjában kiválasztania, amelyek négy különböző oldalát világítják meg Hume életművének. Laki János írása Hume tudományfelfogásának és episztemológiájának néhány problematikus vonását elemzi, a *tapasztalat* fogalmát a középpontba állítva. Míg Laki általában szól a tapasztalat hume-i értelmezéséről, a további három tanulmány a tapasztalat különös megjelenési formáit taglalja: Kontler László a *történelmi*, Horkay Hörcher Ferenc az *esztétikai tapasztalatot*, Boros Gábor pedig a skót filozófus *szenvedélyelméletét* állítja vizsgálódása középpontjába. Ezúton köszönjük a konferencia szervezőjének, Bodnár M. Istvánnak az együttműködést, amely lehetővé tette tematikus blokkunk létrejöttét, és Ludassy Máriának, hogy a rendező intézmény képviselőjeként nemzetközi összehasonlításban összegezte számunkra a konferencia tapasztalatait, valamint a közreműködést a konferencia minden előadójának, beleértve azokat is, akiknek előadására terjedelmi okokból fentebb nem volt mód név szerint is kitérni.

A háromszázadik évforduló alkalmából közölt tematikus tanulmányfüzért követi reményeink szerint rendszeressé váló *Varia* rovatunk, ezúttal Forrai Gábor, Szabó Gábor és Hangai Attila tanulmányaival. Forrai Gábor az *elgondolhatósági érvek* témáját járja körül; Szabó Gábor a valószínűség egy Karl R. Popper által kifejtett, azóta is fontos vitatémának számító interpretációjával kapcsolatban foglal állást; míg Hangai Attila írásának célja, hogy a *phantasztia* arisztotelészi fogalmának új interpretációját nyújtsa. A *Fórum* rovatban Győrfi Zoltán fejti ki gondolatait a tudományos terminusok megalkotásának és használatának kritikus helyzeteiről geometriatörténeti példán keresztül, Tanács János Bolyai-interpretációjának bírálata kapcsán. Lapunk *Szemle* rovatában először D. Tóth Judit ismerteti Bugár M. István válogatott szövegkiadását a görög kozmikus teológia köréből, majd Bokody Péter elemzi Bacsó Béla, Gábor György, Gyenge Zoltán és Heller Ágnes közös képfilozófiai kötetét. Ferencz Orsolya írása a magyarul hol *testi*, hol *testet öltött elme* témájáról az utóbbi időben írott egyik jelentős könyvet, Szigeti Attila munkáját taglalja. Sár Eszter és Zuh Deodáth ismertetései egy párnak tekinthetők: Fehér M. István hatvanadik születésnapjára tanítványainak két nemzedéke is tisztelgő kötetet szerkesztett, ezeket célszerűnek tűnt egymás mellett bemutatni. *Szemlénket* az utóbbi év filozófiai könyvtermésének válogatott bibliográfiája egészíti ki Lengyel Zsuzsanna Mariann összeállításában. Ez utóbbit a szakmai tájékozódás segítésén túl egyben figyelemfelkeltésnek, ötletadásnak szánjuk további recenziók kéziratainak elkészítéséhez rovatunk számára.

Mester Béla